

KÜLTEGİN ÖGEL
Bağımlılık Asla Sadece Bağımlılık Değildir

KÜLTEGIN ÖGEL 1964 Ankara doğumlu. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde başlayan ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanlığına, aynı hastanede AMATEM ve ÇEMATEM kliniklerinde çalışarak bağımlılık uzmanlığını da eklemiştir. Çeşitli üniversitelerde çalışan Ögel, 2010 yılında profesör unvanını almıştır. Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF, Avrupa Birliği gibi kuruluşlarda bağımlılık ve riskli davranış gösteren çocuklara yönelik projeler yürütmüştür. Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı gibi birçok resmî kurumda danışmanlık yapmıştır. Bağımlılık alanında dokuz kitabı, çok sayıda araştırması vardır ve bu alanda çalışan Yeniden Derneği'nin kurucusudur. Halen araştırmalarına devam etmekte, hastalarına yardımcı olmaya çalışmakta, yazılarını yazmakta, projeler yürütmekte, Moodist Psikiyatri Nöroloji Hastanesi ve Yeşilay Danışmanlık Merkezleri'nin danışmanlığını sürdürmektedir.

İletişim Yayınları 2934 • Bugünün Kitapları 250

ISBN-13: 978-975-05-2962-7

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BAŞIM

1. Baskı 2020, İstanbul

EDITÖR Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

KÜLTEGİN ÖGEL

**Bağımlılık
Asla Sadece
Bağımlılık
Değildir**

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
------------	---

BAĞIMLILIĞIN İÇİNDEKİ SİYASET

İstanbul'un Eroin Fabrikalarından Askerî Darbelere: Afyonun Türkiye'deki Politik Halleri.....	13
İdeolojik Bir Yansıma Olarak Ayılmak veya Bayılmak.....	21
Emperyalizm Döner Dolaşır Kendini Vurur.....	25
Bir Homurdanma ve İsyân Mekânı Olarak Kahvehane ve Meyhaneler.....	29
Çökertme Türküsü, Halil ve 19 Mayıs 1919.....	35
İlk Meclisin İlk Kanunlarından Birisi: Alkolün Yasaklanması.....	39
Bir Tutam Ot ve Hollanda.....	45
Bağımlılığın Bir Semptomu Olarak Kişisel ve Toplumsal İnkâr.....	49
Ticari Bir Ürün Olarak bağımlılık.....	53
Siyaset, Atatürk ve İçki.....	58

TARİHİN İÇİNDEN BAĞIMLILIK SAHNELERİ

Bir Ayıklık İçeceği Olarak Kokainli <i>Coca Cola</i>	65
İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Ordusu Doping mi Yapmıştı?.....	68
Şırınga Parkı.....	72
Tütünün Geçmişi Esrara, Esrarın Akıbeti Tütüne Benzer mi?.....	76
İçilen Ekmek.....	80
Türkiye'de Rus Devrimi ve Uyuşturucu.....	84
Tiryakiler Yerine Kuru Fasulyeciler.....	88
Savaşlar, Afetler ve Bağımlılık.....	93
Tarihin İçinden İlginç Bağımlılık Öyküleri.....	100

YASAKLAR VE BAĞIMLILIĞIN HAFİFE ALINAMAZ İLİŞKİSİ

Devletlerin Para ve Yasak İkilemi.....	107
Yasakların Dayanılmaz Mantıksızlığı.....	117
“Yasak Elma” Niye Tatlıdır?.....	124
Yasaklar İnsanları Keşfetmeye Zorlar.....	130
Yasaklar Mafyaya Gebedir.....	136

KÜLTÜRÜN İÇİNDE BİR TUTAM BAĞIMLILIK

Kültürlü Bağımlılık.....	141
Bu Toprakların Bağımlılık Kültürü.....	146
Esrar Kullananlar Kulübü ve Edebiyatta Bağımlılık.....	153
Müzik ve Uyuşturucu.....	157
Sinemada Uyuşturucu Var!.....	164

İLAÇ NİYETİNE UYUŞTURUCU VEYA UYUŞTURUCU NİYETİNE İLAÇ

Eroinin İkiz Kardeşi: Aspirin.....	173
Freud, Sherlock Holmes ve Bir İlaç Olarak Kokain.....	178
Gazozuna İlaç Katmak.....	182
Psikoterapide Ecstasy ve LSD.....	185
Churchill, Neden Alkolü Reçete ile Satın Alabilmişti?.....	189
Şamanlar Birer Torbacı mıydı?.....	193
Şarap, Yaşam Suyu ve Tedavi.....	198

BAĞIMLILIĞIN SOSYAL ARKA PLANI

Eski Türklerde İçki.....	203
Arka Sokaklarda Neler Oluyor?.....	208
Kentin "Kötü" Çocukları.....	220
Tinerden Bonzaiye Eski Bir Öykünün Tekrarı.....	225
Bir Moda Olarak Bağımlılık.....	228
Bağımlılığı Anlamak.....	231
Bakış Açısı Yaşatmaya Yol Açabilir.....	233
Önleme Çalışması Zannedilen Gösteriler.....	240
Uydurma Tedaviler ve Uydurukçular.....	244
Zararını Biliyorsun, Niye Kullanıyorsun?.....	250
Bağımlılık Alanında Çalışanların Tipolojisi: Siz Kimlersiniz?.....	256
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.....	262

ÖNSÖZ

Yıllardır bağımlılık çalışıyorum. Geçen zaman içinde bağımlılığın bir bulmaca olduğunun farkına vardım. Önünü arkasını, boyunu posunu, içini dışını bilmeden bağımlılık çalışılamayacağını anladım.

Bağımlılığı bir etkene indirgemek, nesneleştirmek mümkün değil. Gördüğümüz, buz dağının sadece soğuk bir tepesi. Bu tepenin altında vahşi ormanlar, kaynar sular, şiddetli fırtınalar, hassas çiçekler, güzel kokulu vadiler ve kişiyi kendine çeken uçurumlar var.

Bağımlılık insanidir. Bağımlılık siyasidir. Bağımlılık bir kültürdür veya kültürden oluşur. İçinden ekonomi geçer. Geleneklerle yoğrulur. Tarihtir. Bağımlılığı beynin içinde görebilirsiniz. Bağımlılığın arkası psikolojidir. Bağımlılık itişme ve kakışmaların ortasındadır. Bağımlılık bireydir, ailedir, toplumdur, çevredir. Deneyimdir, sanattır, inançtır, ideolojidir.

Bu kitaptaki yazıların bir kısmı tarihsel bir bakış açısıyla yazıldı. Babam Bahattin Ögel önemli bir tarihçiydi. Ama ben tarihçi değilim. Tarih yazmanın ne kadar zor olduğunu

ve metodoloji gerektirdiğini de ondan öğrendim. O nedenle bu kitapta tarihçiliğe özenmedim. Hedefim tarih yazmak değil, biraz öykü anlatmak. Bilgileri çok kaynaktan doğrulamaya çalıştım ama muhakkak hatalarım vardır. Ama dedim ya, ben bu kitapta öyküler anlatıyorum...

Bu kitap bir anlamda toplumsal bir eleştiridir. Herhangi bir ideolojik perspektif içermez. Bağımlılığın içinden siyasete ciddi bir bakış vardır. Ama odak tamamen bağımlılıktır.

Amacım daha az bağımlının olması, bağımlılıktan insanların ölmemesi, acı çekmemesi. Bunun için bağımlılığı iyi tanımak, resmini ayrıntılı çizmek ve görmek gerekir. Her yazının temelinde sadece bu düşünce vardır.

Bağımlılığa farklı taraflardan bakmayı deneyelim. Gördüğünüz sizi korkutmayacak. Bazen güldürecek, bazen şaşırtacak. Eğer kitabı kafanızda soru işaretleri ile bitirirseniz, bağımlılığı anlamışsınız demektir...

İstanbul, 2020

BAĞIMLILIĞIN İÇİNDEKİ SİYASET

İSTANBUL'UN EROİN FABRİKALARINDAN ASKERİ DARBELERE: AFYONUN TÜRKİYE'DEKİ POLİTİK HALLERİ

Eroin fabrikaları ve başa açılan işler

İstanbul'da bir zamanlar üç adet eroin fabrikası olduğunu biliyor muydunuz? Cumhuriyet'in çocukluk yıllarından, Mustafa Kemal'e uzanan bir öykü bu...

Anadolu topraklarında yetişen afyon, çok iyi kalitede ve çok değerli bir afyondur. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa ülkeleri ile afyon ticareti yapıyordu. Belçika, İngiltere ve Hollanda gibi ülkeler, Osmanlı'dan alınan afyonu Uzakdoğu'ya pazarlıyordu.

Afyon, bir ilaç olarak kullanılmaya başlandı. Öksürüğe, ağrıya, ishale iyi geliyordu. Ama 1910 yılına gelindiğinde ilacın yan etkileri olduğu anlaşıldı. 1912 yılında ise Bayer firması eroin üretimini tamamen durdurdu. O yıllarda Avrupa ve Amerika'daki eczanelerde eroin 25 gramlık paketler halinde satılmaktaydı.

Afyon ticaretinin uluslararası olarak yasaklanması için büyük bir hareket başladı. Osmanlı, uluslararası afyon ticaretine yasaklar getiren 1912 Lahey Afyon Sözleşmesi ve

1914 tarihli ek protokole imza atmadı. Çünkü Anadolu'nun önemli bir gelir ve köylünün geçim kaynağıydı.

Eroin ve afyon 1925'te tüm dünyada yasaklandı. Kendi başlarına afyon ve eroin belasını açan Batı dünyası, bir anda bunlardan vazgeçmeye başlamıştı. Afyon ve eroini dünyaya pazarlayanlar, şimdi karar değiştirmişlerdi ve herkesin buna uymasını istiyorlardı.

Türkiye Cumhuriyeti bu yasağa uymadı. Üretilen afyon başta Fransa, Hollanda ve ABD olmak üzere birçok ülkeye satılmaktaydı. Savaştan yeni çıkmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ağır ekonomik mirasını devralmış Türkiye Cumhuriyeti için afyon satışından elde edilen gelirler hayati önem taşıyordu.

Öte yandan afyon köylünün geçim kaynağıydı. Karadenizli için fındık neyse, Orta Anadolu halkı için afyon oydu.

Batı yasaklayınca, Türkiye kendini korumaya alınca, yabancı sermaye bu topraklara kaydı. "Afyon alkaloidleri" adı altında üç adet eroin fabrikası açıldı. Japon girişimciler, 1926 yılında o dönem harap haldeki Taksim Mecidiye Kışlası'nı afyon sentezleyerek eroin üreten bir fabrikaya çevirdiler.

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi kurucularından Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman, *Keyif Veren Zehirler* kitabında Japon fabrikasındaki işçilerin zamanla birer eroinmana dönüşmesinden şöyle bahsetmişti:

İlk eroinmanlar bana Japon fabrikasından geliyordu. Türk amele... Fabrikaya sapasağlam giren bu Türk amele, yaparken koklamaya mecbur oldukları eroin tozu yüzünden yemeden içmeden kesiliyor, günden güne zayıflıyor, ayakta duramayacak hale geliyor, valeryana düşkün kediler gibi mutlak o kokuyu arıyor, uyuşuk ve tembel bir adam oluyor, nihayet altı yedi ay sonra patron sen hastasın diye on

para tazminat vermeksizin suyu alınmış limon kabuğu gibi kapı dışarı atıyordu...¹

İkinci fabrika 1929 yılı Mayıs ayında Eyüp'ün Bahariye semtinde kuruldu. Fabrikanın adı "Ecza'yı Tıbbiye ve Kimyeviye (ETKİM)" idi. Bu fabrikada Levantenlerin, Rum iş adamlarının, Belçikalı sermaye gruplarının ortaklıkları vardı. Yine aynı yıl "Türk Ecza-yı Tıbbiye ve Kimyeviye Şirketi" adıyla üçüncü fabrika Kuzguncuk'ta kuruldu.

Bu fabrikanın Yönetim Kurulu Başkanı Hasan Saka'ydı. Hasan Saka, o dönemde Meclis Başkanıydı ve daha sonra Başbakanlık da yaptı.

Türkiye, afyon üretimine devam ettiği ve eroin sattığı için 1929 yılından itibaren büyük bir ambargo ve karşı kampanya ile karşılaştı. ABD New York Belediye Başkanı La Gardia Türk malları için bir yasa tasarısı verdi. Tasarıda, Mısır'da 30-40 bin kişinin Türkiye'den kaçırılan uyuşturucu yüzünden öldüğü de belirtiliyordu.

Bu konuda Mustafa Kemal uzun süre tarafsız kaldı. Konuyla ilgili çeşitli kişilerle görüştüğten, kabinede en güvendiği adamların bu işin içinde olduğunu öğrendikten sonra bir gecede bir yasa çıkarıldı ve ertesi gün kabineden yasaklama kararı açıklandı.

Mustafa Kemal'in isteğine rağmen meclis direndi, karar Halk Fırkası'ndan geçmesine rağmen mecliste bir yıl boyunca yasa hazırlanamadı. Ancak afyon lobisi 1933 yılında Mustafa Kemal'e direnemedi ve fabrikalar kapatıldı.

1931 Cenevre Sözleşmesi'nin birinci yıldönümü dolayısıyla yaptığı konuşmada Atatürk şöyle diyordu:

TBMM 1912 Lahey Sözleşmesi'ni aynı zamanda 1925 ve 1931 Cenevre Afyon Sözleşmeleri'ni bir çırpıda onayladı.

Bugün bu sözleşmeler fevkalade dikkat ve itina ile tatbik

1 Mazhar Osman (Uzman), *Keyf Veren Zehirler*, Kader Matbaası: İstanbul, 1934.

edilmektedir. Ne var ki bu sözleşmelerin tatbiki konulması o kadar kolay olmamıştır. Türkiye’de afyon kullanımı hiçbir zaman alışkanlık haline gelmemekle birlikte, haşhaş ekimi memleket tarımında yüzyıllardan beri önem kazanmıştır. Yüz binlerce Türk köylüsü geçimini haşhaş ziraatı ile sağlamaktadır. Dünya ekonomik buhranının en güç anlarına rastlayan söz konusu tedbir, bu sınıf halkın üzerinde kötü sonuçlar yaratmaktan uzak kalmamıştır. Bununla birlikte Türk hükümeti haşhaş yetiştiren köylülerin acılarını azaltmak için tedbir almaya girişmiş ve aziz dostumuz General Sherill (İngiltere Büyükelçisi) tarafından belirtildiği üzere, şeker sanayiinin bu güçlüğü aşmak konusunda en iyi tedbir olduğu görülmüştür. Ciddi ve güç durum ve şartlara rağmen Türk Milleti ve Türkiye Cumhuriyeti eski zamanın afetlerine göre daha öldürücü olan uyuşturucu madde fenalığından insanlığı kurtarmakla büyük sevinç ve mutluluk duymuştur.

Önce Uyuşturucu Maddeler İnhisarı kuruldu ve uyuşturucu satışı devlet tekeline geçti. Sonra bu tekel, 1937’de, Toprak Mahsulleri Ofisi’ne devredildi.

Darbeler, Kıbrıs Barış Harekâtı ve afyon: Ne alaka?

1930’larda alınan önlemler ve afyon ticaretine getirilen kısıtlamalar, daha sonra Adnan Menderes hükümetinin kurulmasıyla gevşedi. Bu gevşeme, hükümetin halka şirin gözükme çabasıydı. Ama dış baskılar hemen artmaya başladı.

Bu baskılar sonucu Adnan Menderes hükümeti, Türkiye’de bir alkoloid fabrikası kurulması ve afyonun sadece oraya satılması fikrini geliştirdi. Ama bu, ABD’nin hoşuna gitmedi. Çünkü ABD artık sentetik afyon ürettiyordu ve bu fabrika ABD’nin ticaretine engel olabilirdi.

1960 darbesi sonrası baskılar arttı ama zemin çok kaygan-

dı ve kimse afyonun tekrar kısıtlanması kararını almaya cesaret edemezdi.

Richard Nixon, 1968'de iktidara geldikten sonra afyon sorununu ABD ile Türkiye arasında en önemli konulardan birisi haline geldi. Nixon, Vietnam Savaşı'nı ve uyuşturucu salgınını durdurma vaadiyle iktidara gelmişti. Bunun sonucu Türkiye'ye baskı arttı.

ABD, ülkelerine giren eroinin % 80'inin Türkiye'den geldiğini söylüyor ve Türkiye'nin afyon üretimini tamamen yasaklamasını istiyordu. Bu nedenle Türkiye'ye olan öfke çok fazlaydı. ABD yönetimi ambargodan ve başka yaptırımlardan söz etmeye başladı.

ABD'de uyuşturucu kullanımı büyük sorundu ama Türkiye'ye bu yoğun baskının altında aslında başka nedenler de vardı. Vietnam Savaşı'nda uğranılan bir imaj kaybı söz konusuydu. Afyon üretiminin önemli bir kısmı Türkiye'den ziyade, altın üçgende (Burma, Laos ve Tayland) yapılıyordu. Ancak ABD'nin Vietnam sonrası oralara müdahalesini, kendi iç dinamiklerinin kaldırması mümkün değildi. Altın üçgeni de kendi yaratmıştı ve orayı kontrol etmesi de imkânsızdı. O nedenle başka hedefler bulunmalıydı.

Aslında neresinden baksanız köylüye bir haksızlık söz konusuydu. Üretimin yasaklanması ile kaçakçılık önlenmeye çalışılıyordu. Ama afyonu kaçıran ve eroin haline çeviren köylü değildi. Ama suçun nesnesi köylü oluverdi.

Aslında yasakların nesnesi her zaman sorun yaratanlar değil, sorunun kurbanı olanlar veya sorun yaratmayanlardır. Alkolü içip ortalığı dağıtanları önlemek için, alkole saat yasakları getirilir ama zaten alkolü sorunlu kullananlar hiçbir zaman alkolü bulmakta zorluk çekmemişlerdir.

Zamanın başbakanı Süleyman Demirel, ABD'nin ambargo tehditlerine kendine uygun bir cevap verdi: "Türkiye niye kaçakçılığı önlemiyor diyorsunuz, ama siz de afyonun ül-

kenize kaçak girmesine engel olamıyorsunuz!”

Muhalefet, daha da sert cevaplar veriyordu. Gençlik, Amerika'ya karşı mücadeleye çağrılıyordu. Onlara göre bu baskı Amerikan emperyalizminin göstergesiydi.

Türkiye hükümetinin çeşitli adımlar atmasına rağmen bunlar ABD'yi hiç tatmin etmedi. ABD'nin tek isteği afyonun yasaklanmasıydı. 1970 yılı itibariyle baskılar ve Türkiye aleyhindeki haberler Batı basınında giderek arttı.

Türkiye'de bazı çevreler, Amerika'nın bu tutumunu her zaman olduğu gibi Rum ve Ermeni lobilerine bağlıyordu. Onlara göre, Türkiye'nin imajını afyon kaçakçılığı sorunu ile kötüleştirmek amaçlanıyor, böylece Kıbrıs politikalarında kazanç elde etmek istiyorlardı.

12 Mart 1971'de askerî bir darbe oldu ve Süleyman Demirel gitti, Nihat Erim hükümeti başa geldi. Darbeden 13 gün sonra hazırlanan raporlarda “Eğer karşı gruplar arasındaki çatışmalar kontrol altına alınabilir ve üniversite kampüslerinde huzur sağlanırsa afyon kontrolü programının önünde hiçbir engel kalmayacaktır” deniliyordu.

Darbenin ABD kaynaklı olduğu iddia ediliyordu. Bülent Ecevit “haşhaş üretimini yasaklamayı oy kaygısı olmayan bir hükümetin yapabileceğine inanan ABD yönetimi darbe yapmıştır,” derken, İhsan Sabri Çağlayangil ise “12 Mart'ın arkasında CIA vardır. Haşhaş vardır. Başka bir şey yoktur,” şeklinde açıklama yapmıştır.

Nitekim 1971 yılının yaz aylarında Erim hükümeti afyon üretimini yasakladı. Bunun karşılığında ABD hükümeti tazminat verecek, köylünün zararı giderilecek, ekilecek yeni ürünler için destek verilecekti.

Ancak sözler tutulmadı. ABD yeterli finansmanı sağlamadı, hükümet de köylüye olan sözlerini yerine getiremedi. Büyük bir hoşnutsuzluk hâkimdi. Muhalefet afyon sorununu sürekli dile getiriyordu.